

Varlık Vergisi ve Diyarbakır Uygulaması¹

Cengiz ŞAVKILI

Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
savkili67@ksu.edu.tr

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-7083-7020>

Meral MAVİŞ

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı
meralksu@hotmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-4814-7100>

Öz

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet Rusya'nın tehditlerini de hesaba katan Türkiye, fiilen savaşın dışında kalmayı başarmıştır. Tarafsızlığını sürdürmenin bir bedeli olarak Türkiye, uzun bir süre siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştı. Savaşın ülke ekonomisine getirdiği yük sebebiyle halkın ve ordunun ihtiyaçlarını acil olarak temin etmek zorunda kalan hükümet, bu sorunu bir an önce çözüme kavuşturmak için yeni kaynak arayışlarına yönelmiştir. Çünkü savaş yıllarında artan ve bir türlü kontrol altına alınamayan fiyatlar, ülkede kıtlık ihtimalini ortaya çıkarmış; bunun sonucu olarak ülkede karaborsacılık artmıştı. Dolayısıyla Hükümet, yaşanan sorunları bir nebze de olsa çözmek için Millî Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu gibi bir dizi tedbirleri hayata geçirmek zorunda kalmıştır. Aşırı kazanç sağlayanlardan alınmak üzere çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu Diyarbakır'da da uygulanmıştı. Bu makalede, dönemin Diyarbakır yerel basınından faydalanılarak, Varlık Vergisi Kanunu'nun Diyarbakır'da uygulanması ve sonuçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Diyarbakır.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 06.04.2021/20.05.2021

Künye Bilgisi: Şavklı, C. ve Maviş, M. (2021). Varlık vergisi ve Diyarbakır uygulaması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 2202-2228. DOI: 10.33437/ksusbd.910463.

The Wealth Tax and Its Implementation In Diyarbakır

Abstract

During World War II, considering the threats of the Soviet Russia, Turkey remained neutral. At this point, Turkey was exposed to political and economic sanctions as the price of remaining neutral. The administration, which had to provide the needs of the people and the army urgently due to the burden of the war on the country's economy, began to search for new sources to solve this problem as soon as possible. Because the prices, which increased during the war years and could not be taken under control, created the possibility of famine the black market activity increased in the country. Therefore, the administration implemented a series of measures such as the National Protection Law (*Millî Korunma Kanunu*) and the Wealth Tax Law (*Varlık Vergisi Kanunu*) in order to solve the problems to some extent. The Wealth Tax Law, which was enacted to levy tax on high rates, was also implemented in Diyarbakır. This article tries to reveal the implementation and consequences of the Wealth Tax Law in Diyarbakır in the light of the local press of the period.

Keywords: World War II, the National Protection Law, the Wealth Tax Law, Diyarbakır.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı, XX. yüzyılın en önemli olaylarından biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. 1 Eylül 1939 tarihinde Avrupa'da cereyan eden ve altı yıl süren bu savaş; sosyo-ekonomik yapının kötüye gitmesine, sayısız insanın yaralanmasına, göç etmesine ve ölümüne neden olmuştur. Bu zorlu süreç, savaşa katılan ve tarafsız kalan pek çok ülkenin siyasi ve ekonomik yaşamını derinden sarsmış, toplumsal yaşam ve ahlaki değerler de yaşanan bu vahim gelişmelerden nasibini ağır bir şekilde almıştır. Bu süreçte tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik problemler ve bunalımlar baş göstermiştir. Türkiye II. Dünya Savaşı'nda tarafsız bir politika izleyerek, yapılan ikili antlaşmalar çerçevesinde savaşın dışında kalmış ve onun etkilerini en aza indirmeye büyük gayret göstermiştir. Türkiye savaşa girmemesine ve tarafsızlığını ilan etmesine rağmen jeostratejik konumu dolayısıyla hem siyasi hem de ekonomik açıdan son derece sıkıntılı bir dönemle karşı karşıya kalmıştır. Savaş riskiyle geçen uzun ve zorlu yıllar çeşitli tedbirlerin alınmasına yol açmış ve alınan ağır tedbirler ekonomik yaşamın geriye gidişine sebep olmuş; dolayısıyla bu faktörler hükümetin politikasının değişimine ve sertleşmesine neden olmuştur. Savaş sürecinde olağanüstü koşulların etkisiyle çıkarılan Millî Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu, sosyal ve iktisadi hayatı büyük ölçüde sarsmıştır. Savaşa girmiş ülkelerin yanında savaşa katılmamış ülkeler de, her an savaşa girme

ihtimali karşısında seferberlik uygulaması başlatmıştır. Bu süreçte tedbir amaçlı olarak Millî Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanununu çıkarılıp uygulanmış ancak, bunlardan da beklenen düzeyde başarı elde edilememiştir.

Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel geçmişine dayanan iç ve dış politik sorunları ve sosyo-ekonomik durumu, imparatorluğun maddi ve manevi bir hamisi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyetine miras kalmıştır (Mutlu, 2007: 32). Devlet kurulduğu andan itibaren bu ağır mirasın etkilerini en aza indirmek için gerek konjonktürel faktörlerden, gerekse iç ve dış dinamiklerinden kaynaklanan birtakım nedenlerden ötürü dönemsel olarak farklı iktisadi politikaları uygulama yoluna başvurmuştur. Uygulanan iktisat politikalarının ilki Cumhuriyet'in ilanının akabinde 1923-1930 yılları arasında hayata geçirilen "liberal" dönemdir. Liberal dönemde çağdaş uygarlık düzeyini temsil eden iktisadi bir refah seviyesine ulaşılması amaçlanmıştır (Yeşilyurt, 2016: 294-295). Cumhuriyet'in henüz ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında etkisi olan kapitülasyonlar kaldırılmış, ulaşım ve belediye hizmeti yapan iç ve dış şirketler, devlet tarafından kamulaştırılmıştır (Tufan, 1997: 50). Türkiye ekonomisi açısından bu dönemin önemli olaylarından biri de kalkınmanın sağlanması ve ekonominin canlandırılması için politikaların belirlenmesi amacıyla 1923 yılında Türkiye İktisat Kongresi'nin (İzmir İktisat Kongresi) toplanmasıdır (İnan, 1989: 12; Tufan, 1997: 50). İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda 28 Mayıs 1927 tarihinde ekonomik gelişmeleri hızlandırmak amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan yasalar ile özel sanayi teşebbüsleri ve maden işletmelerine çok büyük imkânlar sağlamıştır (Avcıoğlu, 1979: 381-382).

1930-1939 yıllarını kapsayan dönem, devletin iktisadi sistemde aktif olarak rol aldığı devletçi dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde ticaretin ve sanayinin azınlıkların elinde olması, ayrıca dünya çapında görülen talep yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan ekonomik buhran, ülkenin gelişmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmekteydi. Bu sebeplerden ötürü devletçi politikalara ağırlık verilmiştir (Yeşilyurt, 2016: 296-297). Atatürk Dönemi'nde "Devletçilik" uygulanmasına geçilmesinde dönemin koşulları göz önünde bulundurulmalıdır. Devletçiliğe geçişteki en önemli etkenlerden birisi, 1925'te kurulan Sanayi ve Maadin Bankası ile 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun özel kalkınma sektöründe sağladığı birçok kolaylık ve önceliğe rağmen; 1929 krizinin de etkileriyle ülkede beklenen kalkınmanın sağlanamamasıdır. Etkenlerden bir diğeri ise artan nüfus karşısında devletin istihdam gücünün sınırlı kalmasıdır (Varlı, 2012: 114). Devletçiliğe geçişte diğeri bir gerekçe de özel teşebbüs ve yatırımların hızlı kalkınma için yeterli derecede olmaması, buhranın etkisi ile Türk lirasının büyük değer kaybetmesidir (Boratav, 1993: 70). Bu nedenlerden

dolayı 1930'lu yıllara gelindiğinde hedeflenen istikrar politikalarının uygulanması sekteye uğramıştır (Yeşilyurt, 2016: 297).

Atatürk'ün vefatı sonrasında 11 Kasım 1938 tarihinde TBMM tarafından İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçilmişti. İnönü Dönemi ile birlikte birçok alanda olduğu gibi ekonomi politikalarında da, Atatürk Dönemi politikalarından farklı bir dizi uygulamalar hayata geçirilmeye başlanmıştır (Şeker, 2011: 135). İnönü Dönemi'nde II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte II. Beş Yıllık Sınâî Kalkınma Programı'ndan (1939-1943) vazgeçilmek zorunda kalınmış; 1942 yılında özel sermayeye verilen teşvik yeterli bulunarak, Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve devletçilik anlayışı katı bir biçimde uygulanmıştır. Diğer taraftan kamu iktisadi teşebbüsünde çalışanlar, memur statüsünde eşit maaşa bağlanmıştır. Bu zorlu süreçte devletin toplum üzerindeki kontrol ve müdahaleleri her geçen gün artmıştır. Özellikle Millî Korunma Kanunu ile devlet kontrolleri, ticari faaliyetleri caydırıcı bir noktaya getirmiştir (Hiç, 2002: 544, 949). Millî Korunma Kanunu ile koordinasyon heyeti, her türlü sanat ve ticaret erbabının faaliyet sahaları dışındaki maddeleri ve tüccar olmayanların herhangi bir malî ticaret maksadıyla stok etmelerinin yasak edilmesine dair önemli bir karar almıştır (Ulus, 17 Son Teşrin 1942). Millî Koruma Kanunu'nun yanı sıra usulsüz şekilde para kazanılmasının önüne geçebilmek için Varlık Vergisi uygulamaya konulmuş, bu vergi mükelleflerinin zenginlikleri oranında alınmıştır (Ünal, 2009: 104).

Devletin uygulamaya koyduğu diğer önemli bir karar ise ormanların devletleştirilmesidir. Buna paralel olarak 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkartılmış fakat bu toprak reformunun uygulanması bir türlü hayata geçirilememiştir (Hiç, 2002: 950). Gerek uluslararası arenada yaşanan bunalımların etkisi gerekse her an savaşa dâhil olma riski Türkiye'nin gündemini meşgul etmiştir. Bu bağlamda kıtlık, fiyat artışları, dolandırıcılık ve vurgunculuk gibi sosyal ve iktisadi alanlarda beklenmedik etkiler meydana gelmiştir. Söz konusu etkilerle birlikte II. Dünya Savaşı'nın ağır sonuçları hem savaşa katılan ülkelerde hem de savaşa katılmayan ülkelere derin izler bırakmıştır (Yeşilyurt, 2016: 296-297). Bu ağır koşulları yaşayan ülkelere biri olan Türkiye, II. Dünya Savaşı süresince savaş ekonomisi koşullarını bütün ağırlığıyla hissetmiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2010: 49). Bu süreçte Türkiye ekonomisi; içine kapanık, kendine yetmeye çalışan, dış ekonomik ilişkileri sınırlı bir hâl almıştır (Parasız, 1998: 59). İthalat ve ihracat hacmi savaşın getirdiği olumsuz koşullar nedeniyle hızla düşüşe geçmiştir. Bunun sonucunda piyasada mal kıtlığı her alanda kendini göstermiş ve pek çok malın fiyatında artışlar meydana gelmiştir (Arı, 1998: 450). Savaş sürecinde tüccar ve sanayi kesiminin rantçıları, kara borsa ve vurgunculuk sayesinde mal varlıklarını daha da arttırmıştı. Ücretlerin %50-60 düzeyine düşmesi, kara borsa, kıtlık ve pahalılık gibi nedenler geçim sıkıntısı yaşayan

halkın ekonomik durumunun daha fazla düşmesine neden olmuştur (Merih, 2006: 120).

İkinci Dünya Savaşı içinde bulunulan sıkıntılı dönem, bilhassa ekonomi alanında çok tartışılan bazı politikaların uygulamasını da beraberinde getirmiştir (Öztürk, 2013: 138-140). Savaş döneminde önceden stoklanmış malların yüksek fiyatlarla satılmasıyla oluşan vurgunculuk ortamı ülkenin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Hükümet, karaborsa ve vurgunculuk ortamının önüne geçebilmek ve eldeki kaynaklardan en iyi şekilde faydalanabilmek için yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duydu ve yasal düzenlemelerin uygulanabilmesi için çeşitli önlemler aldı. Alınan bu önlemler içerisinde Millî Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu önemli bir yer tutmaktadır (Yavuz, 2015: 162-165). Yaşanan bu gelişmeler Türk ekonomisinde yeni bir denge kurma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir (Güneş, 2002: 615-617).

Millî Korunma Kanunu (Men'i İhtikâr Kanunu)

Savaş süresince hükümetlerin en kritik sorunu, geniş halk kitlelerinin yaşadığı geçim sıkıntısı, ithalattaki daralma ve enflasyondaki artış olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu bu olağanüstü koşullarda, hükümetler de olağanüstü önlemlere başvurmak zorunda kalmıştır (Koraltürk, 2002: 1035). II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Refik Saydam'ın başında bulunduğu hükümet, ilk önlem olarak 18 Ocak 1940 tarihinde TBMM'de kabul edilen 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu'nu uygulamaya koydu (Resmi Gazete, 26 Kânunusani 1940). Millî Korunma Kanunu ekonominin bütün dallarını kapsayacak şekilde, titiz bir çalışma sonucunda hazırlanmıştı. Bu kanunun dayandığı temel ilke bozulan ekonominin gidişatını düzenlemek ve sosyal yaşamdaki dengeleri korumaktı. Millî Korunma Kanunu'nun uygulanmasını sağlamak için hükümete, kanunla özel örgütler kurma yetkisi de verilmiştir (Kayra, 2011: 39). Saydam hükümeti, öncelikle 1940'lı yılların ortasında yükselme eğilimi gösteren enflasyon ve artan vurgunculuğa karşı tedbir amaçlı, Fiyat Murakabe Komisyonları'nın kurulmasını kararlaştırdı. Kurulan bu komisyonlar, Ticaret Vekâletince fiyatı belirlenen malların toptan ve perakende fiyatların tespit ve kontrolünü sağlamada yetkili merciler olarak görevlendirilmiştir. Ordunun ve büyük şehirlerin iâşe ihtiyaçlarının karşılanması için 1941 yılında İâşe Müsteşarlığı kuruldu. Ticaret Vekâleti nezdinde çalışacak olan İâşe Umumi Müdürlüğü; ithal, ihraç, stok, dağıtım ve tüketim hizmetleri gibi ülkenin iâşe işlerini düzenlemekle yükümlüydü. Ayrıca hükümet petrol ürünlerini almak, satmak ve depolamak işleriyle yükümlü olan Petrol Ofisi'ni de kurmuştur. Bu gelişmelere ek olarak her türlü gıda maddelerinin ithalatını ve ihracatını sağlamak için, ilgili malların satış fiyatlarını tespit etmek, dağıtımını yapmak veya stoklamak ile görevlendirilen Ticaret Ofisi de açıldı. Ayrıca hükümet piyasada dağıtım işini düzenlemek

amacıyla Mart 1942’de Dağıtma Ofisini kurmuştur. Bu kurumlar sayesinde gıda ve giyim mallarının yanı sıra diğer tüketim mallarının ticareti de sıkı bir kontrole tabi tutuldu. Bu müdahaleci tedbirlere rağmen hükümet ordunun ve büyük şehirlerdeki halkın temel gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında ciddi sorunlar yaşadı. Bu nedenle Refik Saydam hükümetinin uyguladığı müdahaleci ekonomi politikasının başarılı olduğu söylenemez (İnci, 2012: 275-277).

1942 yılında Refik Saydam’ın ani ölümü üzerine iktidara gelen Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, Millî Korunma Kanunu temelinde yürüyen sıkı ekonomik önlemlerde yumuşama yoluna gitmiştir. Öncelikle fiyatlar serbest bırakılarak, çiftçinin mallarına el koymada sınırlamaya gidilmiş, akabinde %25 uygulaması adı verilen yeni bir sistem hayata geçirilmiştir. Bu sistemle 50 tona kadar ürünü olan çiftçinin ürününün sadece %25’ine el konulmuştur. Fakat bu uygulama sonrasında çiftçinin elinde kalan ürünlerin serbest piyasaya sürülmesi fiyatların bir hayli artmasına sebep olmuştur. Hükümet çiftçinin mağduriyetini gidermek adına Ziraat Bankası aracılığıyla tohumluk dağıtımını başlatmıştır. 1944 yılında Millî Korunma Kanunu hükümlerine göre 1942 yılı hububat borcunu ödeyemeyenlerin borçları affedilmiştir. Yeni hükümet ekonomik serbestliğe doğru adımlar atmış olsa dahi kimi zaman savaş şartlarının bir gereği olarak, katı uygulamalar da yürürlüğe koymak durumunda kalmıştır. Savaşın ekonomik anlamda bir diğer yansıması ise ekmek karnesi uygulamasında kendini göstermiştir. 18 Şubat 1941 tarihinde ilk etapta İstanbul, İzmir ve Ankara’da tek tip ekmek uygulamasıyla başlatılan önlemler ile gerekli tasarruf sağlanamamış ve hükümet ekmek karnesi uygulamasına geçmek zorunda kalmıştır. Bu uygulamanın ilk adımı 11 Ocak 1942 tarihinde, İstanbul’da ekmeğin alınacağı karnelerin dağıtımını ile başlamış, 14 Ocak’ta da ekmeklerin karneyle alınma sürecine geçilmiştir. Uygulama kısa süre içerisinde yurt genelinde yayılmıştır. Savaşın sona ermesi ile beraber ekmeğin karneyle dağıtım uygulaması 9 Eylül 1946 tarihli bir genelge ile tamamen sonlandırılmıştır (Dokuyan, 2014: 29-30).

Millî Korunma Kanunu çıkarılırken, ordunun savaşa hazır tutulması, enflasyonun önlenmesi, ülke genelinde mal kıtlığının giderilmesi ve fiyat istikrarının sağlanması düşünülmüştü. Ancak uygulanma sürecinde beklenen sonuçlar elde edilememiş, her alanda karaborsa, mal istifleme, fatura, rüşvet ve nüfuz ticareti yaygınlaşmış uygulanan iâşe politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştır (*Metintaş ve Kayıran*, 2008: 172).

Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması

Şükrü Saraçoğlu, başbakanlık görevini devraldığında Türkiye’de bütçe açığı, enflasyon, karaborsa, vurgunculuk gibi sorunlar had safhadaydı. Refik Saydam’ın ekonomiyi düzeltmek için aldığı sert tedbirlerin ve yaptırımların hayat pahalılığına, ekonomik bunalıma çare olmadığı görülmüş; bu nedenle Saraçoğlu,

devletin ekonomi ve fiyatlar üzerindeki müdahalesini ve denetimini kaldırmak için harekete geçmişti. Böylece ekonomi alanında özgürlük sağlanacak mal yokluğunun ve karaborsanın önüne geçilebilecekti. Bu kapsamda ilk olarak özel ticarete devlet denetimini sağlayan İaşe Müsteşarlığı'nın görevine son verilerek gıda maddeleri üzerindeki yüksek fiyat denetimleri kaldırılmıştı. Daha sonra, hububat satışlarının büyük ölçüde serbest bırakılmasını öngören bir kanun çıkarılmıştı (Boratav, 1993: 83-84).

Bu arada hükümetin piyasayı serbest bırakma girişimi beklentinin aksine büyük fiyat artışlarına yol açmıştır. Buna örnek olarak 13,5 kuruş olan buğday serbest piyasada 100 kuruşa kadar çıkmıştır (Aydemir, 1991: 345). Saraçoğlu, ekonominin çöküş sürecini ortadan kaldırmak için, üç öneri ile halkın sorunlarına çözüm getirmeye çalışmıştır. Bu çözümlerden birincisi para basmak, ikincisi halktan alınan vergi miktarını arttırmak, üçüncüsü ise zengin kesimden vergi almak şeklinde olabilirdi. Para basma yöntemi daha önce uygulanmış, ancak savaşın yol açtığı olağanüstü giderleri karşılayamadığı gibi fiyatların da hızla yükselmesine ve stok yapanların çoğalmasına neden olduğu için risk taşımaktaydı. Halktan alınan vergi miktarını arttırmak ise halkın daha fazla sıkıntı yaşamasına sebep olacaktı. Çünkü daha önce devlet gelirlerini arttırmaya yönelik olarak Kazanç Vergisi, Hayvanlar Vergisi, Bina Vergisi, İstihlak ve Muamele Vergisi gibi birçok verginin oranları artırılmış, bazı vergilere de Müdafaa Vergisi adı altında ek zamlar getirilmişti. Bu vergileri ödemekte zorlanan halk; enflasyon, karaborsa ve spekülasyon karşısında ekonomik olarak daha çok sıkıntıya düşmüş ve ek vergi ödeyecek gücü kalmamıştı. Bu nedenle geriye tek seçenek kalıyordu. O da Refik Saydam'ın ve İsmet İnönü'nün tüm uyarılarına rağmen karaborsacılık ve vurgunculuk gibi faaliyetlerden vazgeçmeyen, savaşın güçlendirdiği servet sahiplerini kapsayacak şekilde varlıklı insanlardan vergi almaktı. Böylece devlet olağanüstü seviyede artan harcamalarını bütçede açık vermeden, enflasyona da neden olmadan yeni bir gelir kaynağı ile karşılayabilecekti (Arslan, 2014: 188-200). İsmet İnönü 1 Kasım 1942'de TBMM'nin yeni toplantı yılını açarken bu ortamı şöyle tanımlamıştır:

“...Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan bataklı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz tüccar... Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız” (Ekinci, 2002: 713).

1942 yılında hükümet, ekonomi politikaları doğrultusunda kazançları iyi olan kesimden vergi alınacağına dair haberler yayarak kamuoyunu vergi düzenlemesine hazırlamaya çalışmıştır. Hükümet aynı zamanda, kanun meclisten çıkmadan önce gazetelerin başyazarları ile bir toplantı yaparak, kanunun çıkarılış amaçlarını anlatmış ve gazetecilerden bu verginin ülkenin yararına olduğunu

makalelerle kamuoyuna anlatmalarını istemiştir. Bu olumlu görüşmeler neticesinde başyazarlar sık sık Varlık Vergisinin gerekliliğini belirten yazılar yazmışlardı (Aksanyar ve Biçer, 2008: 382-383). 1942 yılının ortalarında özellikle İstanbul gazetelerinde gayrimüslimleri karaborsacılık, soygunculuk ve vurgunculuk ile ilişkilendiren haberler ön plana çıkarılmış (Keyder, 1999: 158), böylece Varlık Vergisi çıkartılmadan önce propaganda ile kamuoyu hazırlanmış, akabinde teknik hazırlıklar yapılmıştır.

Varlık Vergisi Kanunu 11 Kasım 1942 tarihinde Şükrü Saraçoğlu Hükümeti tarafından Millet Meclisi'ne getirilmiş ve yapılan birkaç saatlik görüşmeden sonra tasarısı, 4305 Sayılı kanun olarak yürürlüğe girmiştir (Karpas, 2010: 204). Bu kanun; vergi mevzuu, vergi miktarı, verginin tarhi, verginin tebliğ ve tahsili, teminat, zaman aşımı ve meriyet adıyla 7 bölümden ve toplam 17 madden oluşmaktaydı (TBMM Zabıt Ceridesi, 1942: 29-32; Coşar, 2003: 9). Varlık Vergisi, sadece iktisadi değil, siyasi ve kültürel açılardan da önemli bir uygulamadır (Karabulut, 2005: 326). Bizzat Şükrü Saraçoğlu'nun hazırladığı bir tasarısı olan bu kanunun, hedeflerini ve kimlerden nasıl tahsil edileceğini, Saraçoğlu Mecliste verdiği beyanatta şu şekilde açıklamıştır;

“Harp yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için varlık vergisinin en büyük yükünü bittabi onlar taşıyacaktı. Esasen sınıfları ve zümreleri ayrılmış bulunan, verdikleri vergi ve yaptıkları iş malum olan bu sınıf mensupları hakkında kazandıkları paraların komisyonca takdir edilen bir kısmını vergi olarak istemekte tereddüt duymuyoruz. 500 liradan aşağı bir mükellefiyet teklif etmemiş olduğumuza göre fakirleri ve zayıfları bu vergiden tamamen muaf tutmaktayız. Verginin şahıslara göre miktarını altışar kişilik komisyonlar tespit edecektir. Bu komisyonlara vali ve kaymakamlar riyaset edecek, defterdar veya mal müdürleri de maliyeyi temsil edecekler, diğer 4 aza halk tarafından seçilmiş olan Belediye, Ticaret Odası veya Ziraat Odası azaları arasından seçilecektir. Bu komisyonların verdiği kararlar kati ve nihâidir. Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikinden Türk parasının kıymetlenmesi muhtekirler üzerinde toplanan halk buğzunun silinmesi, vergileri ödemek için satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal getirmesi gibi faydaların tahassül etmesi de imkân haricinde addedilemez” (Ulus, 11 Son Teşrin 1942).

11 Kasım da yürürlüğe giren Varlık Vergisi, Türk basınında çok geniş yankı bulmuştur (Yalçın, 2012: 330). Necmeddin Sadak, Akşam gazetesinde yer alan 12 Kasım tarihli yazısında; *“Hastalıktan şifa bekleyenler bazen çok acı ilaçlara, hatta bazen de çok acıtıcı ameliyatlara katlanmalıdırlar”* şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Sadak, yazının devamında; varlık vergisinin milyonlarca liranın geri çekilmesi suretiyle pahalılığın önünü alacak en tesirli çare olduğunu ve

kazandıkları paralarla bu pahalılığa yardım edenlerin devlete ödeyecekleri en adaletli borcu teşkil ettiğini ifade etmiştir (Akşam, 12 Teşrinisani 1942). Lütfi Arif Kenber, Tan gazetesinde yer alan köşe yazısında, fevkalade ahval içinde bulunan bütün memleketlerde olağanüstü tedbirler almanın her hükümetin vazifesi olduğunu ifade etmiştir. Kenber yazısında, hükümetin icraatına yardım, düşüncelerine uygun hareket etmenin Türk'e yakışan en vicdani ve en ulvi hareket olduğu görüşüne yer vermiştir (Tan, 13 Son Teşrin 1942). Refii Şükrü Suvla, Vatan gazetesinde yer alan 13 Kasım tarihli yazısında, varlık vergisinin çeşitli yollardan fiyat yükselmesinin önüne geçeceğini, hatta genel fiyat seviyesinde bir düşüşe neden olarak paranın kıymetinde bir yükseliş meydana getireceğini yazmıştır. Varlık Vergisini bir nevi sermaye vergisi olarak niteleyen Suvla, bu verginin içinde bulunduğumuz harpte savaşa katılmış birçok memlekette uygulandığını söylemiştir. Buna örnek olarak İsviçre'de ordu masraflarının önemli bir kısmının bir defaya mahsus tarh edilen bu vergi ile karşılandığını yazmıştır (Vatan, 13 İkinci Teşrin 1942). Şevket Bilgin, Yeni Asır gazetesinde yer alan "Varlık Vergisi" başlıklı yazısında bu verginin, bizim de diğer bütün milletler gibi bir varlık imtihanı geçirmekte olduğumuzu hatırlattığını belirtmiştir. Yazısının devamında, Varlık vergisinin mevzuu içinde noksan kalan tarafların da olduğunu belirten Bilgin, verginin genel yapısıyla içtimai adalet ve millî emniyet ruhundan ilham aldığını vurgulamıştır (Yeni Asır, 14 Son Teşrin 1942). Turgut Aytuğ, Ulus gazetesinde yer alan köşe yazısında, bu verginin fedakârlıkta eşitlik prensibine dayandığını ve bütün servet sahipleri ile tüm kazanç erbabını yükümlü kıldığını belirtmiş, ayrıca bu verginin sermayenin yalnız gelirinden değil bizzat kendisinden bir kısmını devlete mal eden bir sermaye vergisi olduğunu yazmıştır. Aytuğ, verginin hedefini harpten ve olağanüstü vaziyetlerden yeni bir sınıfın doğmasını önlemek ve içtimai nizamın muhafazasını temin etmek şeklinde açıklamış, bu sebeple varlık vergisinin bir nevi içtimai adalet vergisi vasfını da aldığını savunmuştur (Ulus, 22 Son Teşrin 1942). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Varlık Vergisi Kanunu ile ilgili yaptığı bir konuşma Vakit gazetesinin sütunlarında şu şekilde yer bulmuştur: "*Varlık Vergisi bütün milletin vicdanında doğru ve haklı bir tedbir olarak telakki olunmuştur. Bu verginin hazine kudretine bir gün içtimai ve iktisadi faydalı tefsirleri olacağı halkın her tabakasında anlaşılmıştır. Kanunun ciddi ve kati olarak kabulü için hükümet milletin vicdanında geniş istinat duymaktadır*" (Vakit, 23 Birinci Kanun 1942).

Hakkı Ocakoğlu, 27 Aralık tarihli köşe yazısında, varlık vergisini Türkiye'nin iktisadi ve mali kudretini artırmak için alınması gerekli önemli bir tedbir olarak nitelendirmiştir (Yeni Asır, 27 İlkânun 1942).

Varlık Vergisi kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisinde genel olarak olumlu karşılanmıştır. İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan, mecliste yaptığı konuşmada, varlık vergisi kanun teklifini malî, iktisadi ve içtimai bakımlardan

yerinde bulunduğunu ve bu kanun teklifini takdire lâıyk gördüğünü ifade etmiştir. Manisa Milletvekili Refik İnce, meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada, genel arzuların başında millî iradenin arzu ettiği genel menfaatlerin olması gerektiğini, vazifenin hakkıyla ifa edildiği takdirde memleketin kurtulacağına inandığını belirtmiş ve hükümeti bu kanundan ötürü teşekkürle lâıyk gördüğünü ifade ederek sözlerini tamamlamıştır (TBMMZC, D.3, C.28: 22-23). Antalya Milletvekili Rasih Kaplan ise yurdun ve milletin vaziyetini göz önünde tutarak bu verginin, Türk milletinin hassas ve sağlam durumda olduğunu tüm dünyaya bir daha göstermek fırsatı bize sunduğunu belirtmiştir. Rasih Kaplan konuşmasının devamında bir nevi Tekâlif-i Milliye Emirlerine atıfta bulunarak şunları söylemiştir; “*Millî Mücadele esnasında Anadolu’da tüccarların ve servet sahiplerinin verdiği büyük, şerefli bir imtihan vardı. Bu yurdun bütün servet sahibi olan evlâtları o tarihte mallarının yüzde kırk ikisine kadarını vermişti. Bugün de onu göreceğiz, memleketin bu şerefli tarihini servet sahipleri hiç bir vakit kaybetmeyecek.*”

Rasih Bey, bu sözleri ile zenginlerin bugün de yine aynı fedakârlığı göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bitlis milletvekili Süreyya Örguevren, insanların teneffüs ettiği havayı dahi bir kazanç vesilesi yapmak isteyen kötü zihniyetli olanlara karşı bu kanunun, uyarı mahiyetinde olduğunu ifade etmiştir. İstanbul milletvekili Kazım Karabekir ise varlık vergisinin uygulanacağı kişilerin memlekete aşırı kazançlarıyla zarar verdiklerinin aşıkâr olduğunu ve bu kanunla aşırı kazanç sağlayanlara karşı ek tedbirlerin de alınması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir; “*Eğer bu kanuna paralel olarak bazı tedbirler alınmazsa vergi verenlerin bazıları verdikleri parayı telâfi için fiyatlarını yükseltecekler, bu suretle bu yeni vergi görünüşte fazla kazanç sahiplerinden alınır, fakat hakikatte yine fakir halktan hükümet hazinesinden çıkabilir*” (TBMMZC, D.3, C.28: 27-29).

Kanunun hazırlanmasından sonra, İstanbul’un vergi dairelerinden gelen bilgiler doğrultusunda, olağanüstü kâr temin ettikleri düşünülen mükelleflerin dini ve etnik kökenlerine göre ayrıştırılarak liste haline getirilmesi talimatı verilmiştir. Buna göre oluşturulan listeler M ve G diye ikiye ayrılmış; Müslüman grubu (M), Gayrimüslim azınlıkları (G) temsil etmiştir. Daha sonra bu harflere dönmeler için (D), ecnebler için de (E) harfleri eklenmiştir. Toplanması düşünülen vergi miktarı, oluşturulan komisyonlar tarafından belirlenecekti. Oluşturulan komisyonlara kanun ile olağanüstü yetkiler tanınmıştır. Komisyonun aldığı kararlar kesin olup, bu kararlara karşı adli ve idari yargı organlarında dava açılmayacaktı. Komisyonların başkanlık görevini bölgelerin durumuna göre vali ya da kaymakam yürütmekteydi. Vergi yükümlüleri, vergilerin tebliğ edildiği tarihten itibaren 15 gün içinde vergilerini ödemek zorundaydı. Ödenecek vergi miktarı belirlendikten sonra, itiraz ve temyiz hakkı bulunmuyordu. Kesilen vergi miktarına karşı itiraz ve temyiz yollarının kapalı olması, bu vergiyi adaletsiz hale

getirmişti. Zamanında ödemesi yapılmayan vergiler için birinci hafta %1, ikinci hafta %2 zam uygulanacaktı (Çiftçioğlu, 2008: 114-115). Varlık Vergisi Kanunu; verginin bir defaya mahsus olmak üzere servet ve kazanç sahipleri üzerinden alınacağını belirtmekte ve vergiyi ödeyecek grupları şöyle tanımlamaktadır:

1.Kazanç ve buhran vergileri yükümlüleri,

2.Büyük çiftçiler,

3.Sahip oldukları binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen yıllık gayrisafi gelir toplamı 2.500 liradan ve arsalarının vergide kayıtlı değeri 5.000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarın indirilmesinden sonra artan irat ve değerlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar,

4.1939 yılından beri kazanç ve buhran vergilerine tabi olarak bir iş ve girişimle uğraştığı halde bu kanunun yayım tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar,

5.Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde, 1939 yılından beri bir defa dahi olsa ticari işlemlere aracılık ederek komisyon veyahut aracılık karşılığı para veya mal almış olanlar (Resmi Gazete, 12 Teşrinisani 1942).

Verginin tespiti görevi komisyonlara verilmiş ve komisyonların oluşumu da kanun metninde açıklanmıştır. Ayrıca komisyonlara bu görevi yerine getirmeleri için 15 günlük süre verilmiştir. Komisyon kararlarının kesin olduğu, bunlara karşı adli ve idari makamlara dava açılmayacağı da hükme bağlanmıştır (Baş, 2006: 45). Tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde borçlarını ödemeyen mükelleflerin, askeri içerikte olmayan genel hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılması kararlaştırılmış; mükelleflerin hizmetleri karşılığında verilecek ücretin yarısının borçlarından düşülmesi uygun görülmüştür. Ayrıca, kadınlar ve elli beş yaşını geçen erkekler için çalışma zorunluluğu uygulanmayabileceği de kanun metninde yer almıştır (Aşçı, 2012: 81-82). Varlık Vergisi Kanunu ile İkinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşullarından yararlanarak kısa sürede büyük servet elde eden kişilerden bu servetin bir kısmını geri almak ve toplumda oluşan huzursuzluğu gidermek amaçlanmıştır. Devletin olağanüstü miktarda artan harcamalarını para basarak karşılaması enflasyona sebep olmuş, artan bütçe açıklarının kapatılması için piyasadaki para miktarının azaltılması tercih edilmiştir. Ayrıca bu vergi, mal stokları yapan mükelleflerin vergilerini ödeyebilmek için bu malları piyasaya sürmesi ile arzın artması sonucunda fiyatları da düşürecektir. Bu doğrultuda emisyonla son verilerek servetler üzerinden alınan vergi ile piyasadaki para miktarı bir ölçüde azaltılabilecektir (Tekin, 2010: 61-109). Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu ve Maliye Bakanı Fuat Ağralı'ya göre bu yasayla şu hususların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır:

1. Devlet gelirlerini arttırmak (Göçbak, 2013: 67).
2. Deflasyon yaratmak için tedavüldeki parayı çekmek ve azaltmak (Tokgöz, 1999: 120).
3. Zengin tüccar ve emlak sahipleri gibi savaşta büyük paralar kazanan kimselerden vergi almak (TBMM Zabıt Ceridesi, D.3, C.28: 21).

4305 sayılı kanun hükümlerine göre tahakkuk ettirilmiş olan varlık vergisi, mükelleflerinin tahsilât safhasında tabi tutulacakları muamele ve takibat hususunda, icra vekilleri heyetinin 07.01.1943 tarihli toplantısında alınan karar ile ödeme konusunda şu esaslar doğrultusunda hareket edilmesi kabul edilmiştir:

1- İlk 15 gün içinde borcunu ödeyerek vergi ile ilişkileri kalmayan mükelleflere, işlerini devam ettirebilmek için bankalar ve müesseseler tarafından kolaylıklar gösterilmesi,

2- İlk 15 günü takip eden iki haftalık sürede cezalıya ek bir müddet telakki edilebileceği, bu sürede tahsili emval kanununun tatbiki caiz olmakla beraber bu yetkinin mümkün olduğu kadar kullanılmaması; özellikle bu devrede mallarını kaçırma ihtimali kuvvetli olan şüpheli kişilere karşı takibat icrasının kanuna uygun olduğu,

3- Gerek ilk 15 gün gerek onu takip eden iki haftalık sürede vergi borcunu kısmen veya tamamen ödemeyenler hakkında tahsili emval kanunu hükümlerine göre takibat yapılması zorunludur. Ancak takibat icrasında borçlu mükelleflerin iki grup dâhilinde mütalaa edilmesi ve aşağıdaki noktaların göz önünde tutulması gerekir.

A: Vergi borcunun en az yarısını ödeyen yükümlülerden mallarını kaçırmak veya saklamak ihtimali olanlar hakkında derhal takibata geçilir. Böyle bir ihtimal mevcut olmayanlar hakkında ise maliye vekâletince verilecek talimata göre mahallerince takdir olunacak icaplara göre mükelleflerden teminat alınmak sureti ile ya da bakiye borçlarını satış ve kazançlarından ödeyebileceklerine kanaat getirilenler hakkında teminata lüzum olmaksızın takibatın 6 ayı geçmemek üzere geri bırakılması ve çalışma mecburiyetinin ertelenmesi yerinde olur.

B: Vergi borcunu hiç ödemeyen veya yarısından çok az miktarını ödemiş olanlar hakkında tahsili emval kanunu derhal tatbik edilecektir. Ancak sayısı binlere varabilecek olan birçok yükümlüler hakkında aynı zamanda takibata girişmenin güçlüğü ve bunların mallarını aynı günlerde satmanın yol açabileceği buhranı önlemek üzere vergisi en yüksek olan veya en çok hatırı sayılanlardan başlamak üzere takibatın sıraya konulması gerekir.

C: Gerek “A” gerek “B” fıkralarına yazılı olanlardan mesela mahalle bakkalları ve basit ticaretle meşgul yükümlülere seyyar ve hizmetli olanlar hakkında takibata girişmeden önce vekâletin müsaadesi alınmalıdır. Tatbikatta karşılaşılabilecek zorluklar için vekâletten talimat istemeyi temin suretiyle merkez ile merkeze bağlı olan yerler arasında devamlı bir temas kurma ve bu kararname hükümlerine göre takdire bırakılan hususta mal memurlarının mahallinin en büyük idare amiriyle mutabık kalması gerekir (BCA, 030.18.100.110.17).

Varlık Vergisinin 12. maddesine göre, vergisini ödemeyen mükellefler borçlarını, icra ve zorunlu çalıştırma yolu ile ödeyeceklerdir. Borçlarını ödemeyen mükellefler için toplama kampları oluşturulmuştur. Mükellefler belirlenen 15 günlük süre içerisinde vergisini ödeyemez ise zorunlu çalışma yükümlülüğüne tabi olacak ve "çalışma kamplarına" gönderilecektir (Çetin, 2007: 121). Vergilerini ödemeyenlerin sevk işi ve mahal tayini doğrudan mahallin en büyük mülki amirine bırakılmıştır. Hazırlanan talimatnameye göre vergilerini ödemedikleri halde iş mahallelerine sevk edilmeyecekler; iş, bina ve arsası olduğu halde vergilerini vermeyen devlet memurları, ağır hastalar, sağırlar, dilsizler ve askerlerdir. Sevk edilenler, mürettep buldukları mahallere kadar iaşelerini kendileri temin edecek ve Palu, Deveboynu, Zigana geçidi ile Bitlis ve Van'da yapılmakta olan tren yolu ve maden kuyularında çalıştırılacaktır (Cumhuriyet, 24 Birinci kanun 1942).

Varlık vergisini ödemeyen mükelleflerin nasıl çalıştırılacakları hakkında vekiller heyeti tarafından tasdik edilen talimatnamede dâhiliye vekâleti listeleri alacağı bu mükellefleri Nafia Vekâletince tespit edilmiş çalışma mıntıklarına sevk edecektir. Çalışma mıntıkları; Trabzon-İran transit yolunun bir kısmını teşkil eden Hasankale-Erzurum-Aşkale yolu ve Tercan-Erzincan-Kemah-Refahiye yolları şeklinde belirlenmiştir. Bu yolların tamiratına yarayacak kırma taşlar hazırlanacak, buralarda mükelleflerin iaşe ve ibadetleri için de hazırlıklar yapılmıştır. Mükellefler yalnız yollarda çalıştırılacak, yemeklerini hazırlama, hastalarına bakma gibi diğer hizmetler devlet emrindeki diğer işçilere yaptırılacaktır. Çalıştırılacak ekiplerin komutanları ve fen memurları tayin edilmiştir. Kadın mükellefler dâhiliye vekâleti emrine verilecek ve belediye hizmetlerinde çalıştırılacaktır. Talimatname esaslarına göre, 55 yaşından büyük ve 18 yaşından küçük mükellefler hakkında vekiller heyeti ayrıca bir karar verecektir (İkdam, 10 İkinci Kanun 1943). Talimatnamenin ikinci maddesine nazaran varlık vergisi borçlarını vaktinde ödemediklerinden dolayı, icra vekilleri heyetince alınan karar üzerine çalışma mecburiyetine tabi tutulması gereken ve 55 yaşını aşan yükümlülerde varlık vergisi kanun maddesinin hükmü dairesinde çalışma mecburiyetine dâhil edilmiştir (BCA, 030.18.101.10-19).

Borçlarını ödemeyen mükellefler, Haydarpaşa kampında toplanmış, buradan Erzurum treniyle Aşkale'ye gönderilmişlerdir. Aşkale'ye ilk gönderilen grup, kar

yağışı nedeniyle kapanmış olan Kop Dağı geçidinin temizlenmesi işinde çalıştırılmıştır. Ayrıca varlık vergisi borçlarını ödemeyenlerin haciz altına alınmış eşyalarının satışına da başlanmıştır (Çetin, 2007: 121-130). Aralık 1943'e gelindiğinde varlık vergisi borçlarını kanunun tayin ettiği müddet içinde ödemediklerinden dolayı çalışma mükellefiyetine tâbi tutulmuş vatandaşların, aile ve iş muhitlerinde çalışarak bakiye borçlarını ödeyebilmek için aileleri yanına iadeleri hükümetçe uygun görülmüştür. Devlet tarafından gösterilen bu kolaylıklara rağmen borçlarını ödemeyenler hakkında tahsili emval kanunu hükümlerinin uygulanmasına devam edileceği belirtilmiştir (BCA, 030.10.135.971.24).

Devlet, vergi borcu olan mükellefin eşinin, çocuklarının veyahut anne ve babasının mallarına da verginin ödenmesini sağlamak amacıyla el koyabilecektir. Varlık Vergisi, ticaretle uğraşan Müslüman ve gayrimüslim kesime uygulanmıştır. Ancak zaman içerisinde Müslüman kesime yönelik vergi indirimleri ve ödeme kolaylıkları getirilmiştir. Bu sayede Müslüman kesim, işlerini tasfiye etmeden, mal ve mülklerini satmadan bu vergiyi ödeme imkânına sahip olmuştur. Bu vergi Anadolu'da pek fazla uygulanmamış daha ziyade İstanbul'daki iş ve ticaret çevrelerine uygulanmıştır. Varlık vergisinin uygulanacağı diğer bir kesim büyük çiftçiler olmasına rağmen bu vergi çiftçilere nadiren uygulanmıştır. Bunun sebebi, vergiden birkaç ay sonra hükümet tarafından TBMM'de çiftçilere yönelik çıkartılmış olan "Toprak Mahsulleri Vergisi'dir. Varlık vergisi ile gayrimüslimlerin iş ve ticaret çevreleri büyük bir sarsıntıya uğramış, İstanbul gibi bir şehirde ticaret hayatı sekteye uğramış ve yüzlerce iş adamının ticarethaneleri satıldığı için kendileri ve çalışanları işsiz kalmıştır. Bu durum Müslüman ticaret çevrelerinin işlerini de olumsuz etkilemiştir. Ayrıca "hizmet erbabı ve seyyarlar" gibi karın tokluğuna çalışarak ailesinin geçimini temin etmeye çalışanlardan da varlık vergisinin talep edilmesi, bu vergiye ve uygulamalara tepkilerin artmasına sebep olmuştur. Varlık Vergisi, büyük borsacıları zenginleştirirken meşru iş yerlerinin yıkılmasına, geçimini buralardan sağlayanların yoksullaşmasına ve karaborsanın artmasına sebep olmuştur. Verginin en olumsuz tesiri ise vatandaşın devlete olan itimatının sarsılması ve yurtdışında Türkiye'nin itibarının olumsuz etkilenmesine zemin hazırlamasıdır (Aşçı, 2012: 83-84). Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 1943 yılından itibaren yeniden bir toparlanma sürecine girilmiştir (Koçak ve Tunçay, 1995: 307-310). Savaş döneminde sırasıyla hükümet kuran Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu, ekonominin içinde bulunduğu sıkıntılı durumlarla baş edebilme gayreti içerisine girmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı başladığında başbakan olarak görev yapan Saydam, aldığı sert tedbirlerle ekonomik gidişatı kontrol altına almaya çalışmıştır (*Metintaş ve Kayıran, 2008: 175*). Ancak bu dönemde alınan sert tedbirlerin beklenen düzeyde bir etki yaratmadığı görülmüştür.

Varlık Vergisinin Diyarbakır'da Uygulanması

Mezopotamya'nın kadim şehirlerinden biri olan Diyarbakır, köklü geçmişi ve birçok medeniyete beşiklik etmesi yönüyle Türkiye'nin önemli şehirlerinden biri olmuştur (Maviş, 2019: 121). Varlık Vergisi uygulamalarına geçmeden önce 1940 yılında Diyarbakır'ın nüfus miktarına bakmak, vergi mükelleflerinin nüfustaki oranını tespit açısından oldukça faydalı olacaktır. 1940 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Diyarbakır'da nüfus miktarı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1. 1940 Yılında Diyarbakır'da Nüfus

İlçeler	Kadın	Erkek	Toplam
Diyarbakır merkez	16.886	25.889	42.555
Bismil	1.148	1.873	2.521
Çermik	1.670	1.659	3.329
Çınar	366	462	828
Eğil	968	921	1.889
Ergani	2.268	2.176	4.444
Kulp	562	576	1.138
Lice	3.148	3.133	6.281
Silvan	1.588	1.530	3.118
Toplam	28.584	37.519	66.103

Kaynak: T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1941: 194.

Tabloda görüldüğü gibi 1940 yılında Diyarbakır'da toplam 66.103 kişi yaşamakta olup, nüfusun en kalabalık olduğu yer 42.555 kişiyle Merkez ilçedir. Genel olarak erkek nüfus kadın nüfusundan fazla olmasına rağmen bazı ilçelerde bu durum değişiklik göstermektedir. Diyarbakır'da Varlık Vergisi Kanunu ile ilgili yerel basında yayımlanan ilk haber 13 Kasım 1942 tarihli Diyarbakır İçkale gazetesinde yer almıştır. Birinci sayfadan yayımlanan haberde; Varlık Vergisi Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildiği halka duyurulmuştur. Gazete "*Büyük Millet Meclisinde Varlık Vergisi Kanun Layihası Kabul Edildi*" manşetiyle başlayan haberinde, Meclis'te söz alan hatiplerin konuşmalarını sütunlarına taşımıştır. Bu yazı dizisinde hatipler; kanunun iyi tatbik edilmesinin ve suiistimale kapılanların şiddetle cezalandırılmasının teminini istemişlerdir (Diyarbakır İçkale, 13 İkinci Teşrin 1942). Diyarbakır'da, Varlık Vergisi'nin çıkarılmasının geçerli sebeplerinin olduğu, hükümetin haklı

bir tedbir olarak bu vergiyi çıkardığı yerel basın aracılığıyla sık sık halka anlatılmaya çalışılmıştır. Avukat Muhittin Çağın'ın "Varlık Vergisi" adlı köşe yazısı gazete sütununda şu şekilde yer almıştır: "*Varlık Vergisi kanunu, varlığı olanların yurt hizmetine katılımını daha hızlı kılmaktadır. Günün ağır icap ve yüklerini hepimiz bütün imkân ve kuvvetlerimiz nispetinde taşımaya mecburuz. Varlığımızı temin eden devlet kuvvetine, huzurumuzu devam ettiren orduya, bu vergiye iştirakle hizmet imkânını bulan her yurttaşın kendini vatani vazife yapmış saymaya hakkı vardır. Cumhuriyet hükümetimiz iktisadi bir geçim ahengi temin için bu kanunu isabetle düşünmüştür. Her yerde olduğu gibi Diyarbakır halkıda, bu kanunun verdiği hizmet fırsatına severek koşacaktır*" (Diyarbakır İçkale, 16 İkinci Teşrin 1942).

Varlık Vergisi Kanunu Diyarbakır yerel basını tarafından son derece olumlu karşılanmıştır. Diyarbakır İçkale gazetesi yazarı Hulusi Yetişkin 18 Kasım 1942 tarihli yazısında, varlık vergisinin cumhuriyet hükümetinin isabetli bir tedbiri olduğunu belirterek bu vergiyi vermekle mükellef tutulanlar için bir ceza değil, bilakis bir şeref ve memlekete bağlılık vazifesi olduğunu vurguluyordu. Yetişkin, "*Varlık Vergisi memleket zenginlerinin memleket bağlılığı ve milletseverliği bakımından bir imtihandır*" diyerek yazısını noktalıyordu (Diyarbakır İçkale, 18 İkinci Teşrin 1942). Diyarbakır İçkale gazetesinin 23 Kasım 1942 tarihli nüshasında Varlık Vergisi mükelleflerinin gayrimenkulleri üzerine yapılacak muamele ile ilgili Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünce çıkarılan tebligat metni yayımlanarak, mükelleflerin gayrimenkullerinin devlet alacağına karşı kanuni bir teminat olacağı belirtilmiştir. Bu teminat hükmünün icra kabiliyeti ve üçüncü şahısların hukukunu muhafaza bakımından bu vergi ile mükellef olanların yapacakları her türlü temlik ve takyidi tasarrufların varidat idarelerinden sorulmasının kanun maksadına uygun görüldüğü ilan edilmiştir (Diyarbakır İçkale, 23 İkinci Teşrin 1942).

1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulamasına ülke çapında olduğu gibi Diyarbakır'da da vergi alınacak kişilerin tespitini yapacak komisyonların oluşturulması ile başlanmıştır. Bu bağlamda Diyarbakır Varlık Vergisi komisyonu yaptığı çalışmalar neticesinde vergi ödeyecek mükellefleri tespit etti. Söz konusu kişiler ile ödeyecekleri vergi miktarlarını gösteren listeler Aralık ayının 14. günü varidat dairesi koridoruna asılarak ilan edildi. Bu listeleri temel alan yerel basına göre vilayet genelinde mükelleflere toplam 728.250 lira vergi tahakkuk ettirildi. Varlık vergisi mükelleflerinin 5000 liraya kadar olanları yerel basın organı Diyarbakır İçkale gazetesi tarafından mükelleflerin isimleri ve vergi miktarları şeklinde yayımlanmıştır. Diyarbakır'da 5000 lira ve 5000 liradan yukarı olan varlık vergisi mükellef listesi şu şekildedir:

Tablo 2. Diyarbakır'da Varlık Vergisi Mükellefleri

Adı ve Soyadı	Lira
Nedim Pirinçcioğlu	15000
Mıgırdıç oğlu Ermuş Tırpancı	15000
Osman oğlu Hüseyin Özdemir	15000
Cafer oğlu Nimet Nasırlı	15000
Mehmet oğlu Yahya Ülke	15000
Faris ve Reşit Nasırlı	15000
Mehmet Pamukçu	15000
Hazrolu Hacı Mehmet ve oğulları Sadık ve Mehmet Şerif	15000
Hamit ve Müslim Genç kardeşler	15000
Bayram Cüllaç	15000
Sait Göğö	15000
Liceli Hacı Sait	15000
Kolsuz Mehmet	15000
Abdullah Dodanlı ve şeriki (ortağı) Rıdvan Nasır	15000
Mehmet oğlu Hacı Mevlüt Erdinç	12000
Hacı Bayram	12000
Serdar Mustafa ve şeriki Behzat Ülgen	11000
Derviş oğlu Hacı Müştak	10000
İmamoğlu Nuri İshak	10000
Şehmus Paketçi	10000
Sait Habib Hıdırşah	10000
Sıtkı Tarancı	8000
Sait oğlu Tahsin Tulay	8000
Keşişoğlu Sait Arslan	8000
Kesti oğlu Hüsnü Kaynar	8000
Hüseyin Ulug	7500
Ali oğlu Hasan Çizmeci	7500
Cebrail oğlu Hanna	7500
Mustafa Hakkı ve kardeşi İsmet Nasırlı	7500
Mehmet Hamit ve İbrahim Akca	7500
Halil Birecikli	7500
Kerim Rumi ve Rifat Hüveydanlı	7500
Misbah ve Adil Uras	6000
Pitiris oğlu Yusuf Seyrek	6000
Salih Okyay	6000
Süleyman oğlu Yusuf Evirgen Şemsettin	6000
Kelekci Mehmet Nuri	6000
Kasap Mehmet Fahri Ceylan	5000

İskender oğlu Camii Kasar	5000
Emin Baran ve kardeşleri	5000
Nuri Onur	5000
Ahmet Baloğlu	5000
İhsan Birecikli	5000
Abdurrahman Yıldız, Gani Yıldız, Ezel Ulug	5000
Mustafa Nezir Atçı	5000
Abdullah Pirinççi ve Sinan Bastacı	5000
Yusuf oğlu Abdulkerim (kermo)	5000
Bedri oğlu Rifat Nasır ve Kardeşi Nezir Nasır	5000
Cennan Musa	5000

Kaynak: Diyarbakır İçkale, 23 Birinci Kanun 1942.

Yayımlanan birinci listede Diyarbakır’da Varlık Vergisi tahsil edilecek 63 civarında kişinin olduğu görülmektedir. Listede bazı isimlerin yanında oğulları, kardeşleri ve ortakları ibareleri olduğu için net bir rakam vermek mümkün olmamaktadır. Listedeki isimlere genel olarak bakıldığında, birkaç gayrimüslim dışında vergi verenlerin ekseriyeti Müslüman’dır. Bu listeler Diyarbakır’ın o yıllardaki sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyması açısından da önemlidir.

Diyarbakır İçkale gazetesinin 25 Aralıkta yayımlanan sayısında “*varlık vergisi mükellefleri yardım görecek*” başlıklı yazıda, Maliye Bakanlığının mükelleflere varlık vergisi ödemelerinde bankalardan kredi almaları kolaylığını sağladığı, yerel basın organı aracılığıyla halka nakledilmiştir. Haberin devamında; Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, İş Bankası, Osmanlı Bankası, Emlak ve Eytam Bankası şubeleri varlık vergisinin %20’sini ödemiş olan mükelleflere menkul ve gayrimenkul mal karşılığında faizli kredi kullandırmaya başlamıştır. Sümerbank ise fabrikalarının ihtiyacı olan pamuk ve deri gibi ürünleri almaya hazır olduğunu halka duyurulmuştur (Diyarbakır İçkale, 25 Birinci Kanun 1942). Vergi listeleri Diyarbakır mahalli basını aracılığıyla sık sık ilan edilmiş ve varlık vergisi cetvelleri varidat dairesinin koridoruna asılmıştır. Asılan ilanda ödeme müddetinin 15 günden ibaret olduğu, vergi borçlarını vermeyenlere kanunun hükümlerine göre ilk hafta %1 zam yapılacağı ve bir hafta içinde ödenmediği takdirde ikinci hafta %2 oranında zam uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca mükelleflere fazla para vermek istemiyorlarsa, borçlarını zamanında vermeleri konusunda uyarılar da yapılmıştır (Diyarbakır İçkale, 28 Birinci Kanun 1942).

Vergi vereceklere dair yayımlanan birinci mükellef listelerinin ardından çalışmalarına devam eden komisyon, mükelleflerin tespiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimlerini 4305 sayılı Kanununun 10. maddesine göre tekrar oluşturmuş ve varlık vergisi komisyonunca teklif edilen mükelleflere ait ikinci bir liste varidat dairesi koridorunda asılmıştır. Unutulan

kişilere dair ikinci liste 48 isimden ibaret olup toplam vergi miktarı 45.500 lira olarak belirlenmiştir (Diyarbakır İçkale, 29 İkinci Kanun1943). Diyarbakır'a tahakkuk edilen 1.088.500 liralık varlık vergisi, 1942 yılı tahsilâtları sonucunda il genelinde 806.724 lirası toplanmış olup, tahsilât oranı %79 gibi önemli bir orana ulaşmıştır. Verilerden anlaşıldığı üzere Diyarbakır'da varlık vergisi ödemeleri, ülke genelindeki %74'lük tahsilât oranının üstünde gerçekleşmiştir (Güçlü, 1991: 103,106). Diyarbakır'da vergi tahsilâtı müddeti boyunca bir sorunun yaşanmadığı mahalli basının haberlerinden anlaşılmaktadır.

Varlık Vergisinin Kaldırılması

Gerekli bir vergi reformu diye başlanılan Varlık Vergisi, aslında olağanüstü koşullarda ortaya çıkan bir savaş vergisidir (Berkes, 1997: 243). Varlık Vergisi, II. Meşrutiyet yıllarında başlayan ulusal burjuvazi yaratma ve sermaye birikiminin azınlıkların elinden alınarak Türklerin ve Müslümanların eline geçmesini sağlamaya yönelik atılan adımların önemli kilometre taşlarından birini oluşturmaktadır (Uyar, 2012: 332). Ancak iktidar çevresi varlık vergisinden umduğunu bulamamış, ayrıca vergiye ilk defa 9-13 Eylül 1943 tarihlerinde New York Times gazetesinde yazılan yazılarda tepkiler dile getirilmiştir (Aşçı, 2012: 88). Vergiye bir diğer tepki ise İstanbul'daki İngiliz Ticaret Odasının, yayımladıkları aylık mecmuada yer alan "Yıllık Rapor" başlıklı yazıda gösterilmiştir. Bu mecmuanın 27 Şubat 1943 tarihli sayısında yıllık rapor başlığı altında çıkan yazıda; Mükellefler için vergi miktarı belirlenirken hiçbir sabit miktar gözetilmediği, temyiz hakkı verilmediği ve yükümlülüklerin yerine getirilmediği takdirde mükelleflerin cezalandırılması öngörüldüğü için şiddetle eleştirilmiştir. Yazının devamında sermaye üzerine konulmuş çok ağır bir vergi olarak nitelendirilen varlık vergisinin sadece tacirlerin değil aynı zamanda bütün piyasanın istikrarını bozacağı belirtilmiştir. Bu durumun birleşik krallıktaki ihracatçıların yeni teklifleri dikkate almasına, ihtiyatlı bir hareket serbestisinin muhafaza edilmesine sebep olduğu vurgulanmıştır (BCA, 030.10.85.560.19).

İstanbul'da yayımlanan Rumca Metapolitefsis gazetesi, varlık vergisi kanunu yürürlüğe girdiği günden itibaren, vergi mükelleflerinin bir organı haline gelmiş ve vergi aleyhindeki yayınlarını sistemli bir şekilde sürdürmüştür. Gazete abartılı haberlerinde belirlenen vergi miktarının hatalı olduğundan, okullarında Türk öğretmenlerin öğrencilere kötü muamele ettiğinden bahsederek, mükellefler için umumi bir af ilan edilmesini ve satışların derhal durdurulmasını talep etmiştir (BCA, 030.10.86.569-8). Bu yazılar kısa sürede Ankara yönetimi üzerinde de etkisini göstermiştir. 17 Eylül'de toplanan TBMM, 4501 sayılı Kanunla geriye kalan vergi borçlarının silinmesi hakkında hükümete yetki vermişti. 2 Aralık 1943 günü çıkarılan kanunla borçluların ailelerinin yanında çalışarak borçlarını ödemelerine müsaade edilmiştir. Varlık Vergisi Kanunu'nun İstanbul'daki azınlıkları hedef alan uygulamalarının yanı sıra Türkiye'ye sığınan Yahudilerin,

Türk vatandaşlarının iki katı vergiye tabi tutulmaları müttefik ülkelerin sert tepkilerine neden olmuştur (Aşçı, 2012: 88- 90). II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda varlık vergisi uygulamasında gayrimüslimler aleyhine ortaya çıkan bu durum, özellikle ABD ve İngiltere'nin politik baskılarına yol açmıştır. İngiltere gönderdiği notalarla Türkiye'nin azınlıklara karşı yürüttüğü uygulamayı protesto ederken, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Steinhard, Varlık Vergisinin ırkçı bir özellik taşıdığını Washington'a bildirmiştir. Varlık Vergisi Kanununun ayrımcı niteliği ortaya çıkıp tepkiler belirmeye başlayınca, hükümet bu tepkileri en aza indirebilmek için yabancı uyrukluların vergilerinde büyük indirim gitmiştir. ABD vatandaşları vergi miktarı ve mükellef adedi ne olursa olsun varlık vergisi ödememişlerdir. Savaş döneminde hükümetin izlediği ekonomi politikasının bir ürünü olan varlık vergisinden beklenen gelir elde edilemediği gibi, aksine ekonomi daha da kötüleşmiştir. Meydana gelen ekonomik krizden sonra sadece büyük firmalar ayakta kalmış, küçük işletmeler ise yıkılmıştır (Çetin, 2007: 134-136). Yaklaşık 16 ay süren Varlık Vergisi uygulaması devlete beklenen geliri sağlamadığı, hatta içerde ve dışarda eleştirilere neden olduğu için tasfiye edilmiştir. 15 Mart 1944 tarihinde çıkarılan bir kanunla devlet tüm alacaklarından vazgeçmiştir (Sofracı, 2013: 331). Böylece varlık vergisi borcunu ödeyenler bir nevi cezalandırılmış, ödemeyenler ise ödüllendirmiş oldu (Lewis, 2011: 401).

Hazineye 221 milyon lira kazandıran varlık vergisi yürürlükten kaldırılmış, ancak bu vergi azınlıkların Türk devletine olan güvenlerinin sarsılmasına sebep olmuştur (Zürcher, 2000: 290; Ökte, 1951: 209). Varlık vergisi kanunundan geriye sadece kayırma, karaborsacılık, vurgunculuk, rüşvet ve çalışma kamplarının yarattığı bir hınç kalmıştır (Turan, 1999: 1639). Her ne kadar yabancılar tarafından bu vergi için sermayeyi Türkleştirme iddiası ileri sürülmüş olsa da, aslında verginin Müslüman Türklerden de alınması bu iddiaları çürütmektedir. Varlık vergisi yanlış ve adaletsiz uygulamalar içermiş olsa dahi bu verginin bir savaş vergisi olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir (Göçbak, 2013: 72-75). Halka ağır getirisi olan varlık vergisinin kaldırılmasından sonra, yoğun eleştirilere maruz kalan Saraçoğlu 23 Mayıs 1951'de yaptığı savunmasında "*Varlık Vergisi Kanunu'nu bu memlekete getiren benim, bunun sevabı da günahı da benim tarafımadır*" demiştir (Bali, 1997: 11).

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nın olağanüstü ağır koşulları Türkiye'deki ekonomik durumu derinden sarsmış ve bunun neticesinde hükümet, bu kötü gidişatı engellemek için Millî Korunma Kanunu ile Varlık Vergisi Kanunu gibi uygulamaları hayata geçirmek zorunda kalmıştır. Her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiili olarak katılmamış olsa da, jeostratejik konumundan ötürü her an

savaşın içine çekilmesi ihtimal dâhilinde görülmekteydi. Bu sebeple hükümet, askeri harcamalara yönelik bütçe artırımına gitmiş; savaşın giderek geniş bölge ve alanlara yayılması üzerine daha katı tedbirler almaya başlamıştır. Alınan bu zorunlu tedbirler; üretimde düşüşe, fiyatlarda ise hızlı bir yükselişe neden olmuştur. Ne yazık ki, savaşın getirdiği kaotik durumdan beslenerek haksız kazanç elde etmek isteyenlerin sayısında günbegün artış yaşanmıştır. Hükümet, gelişen bu kaotik durum karşısında askeri harcamalara kaynak bulmak, karaborsa ve ihtikâr ortamını engellemek, piyasalardaki fiyat dengesizliğini gidermek ve sosyal adaletsizliğin önüne geçmek için önce Millî Korunma Kanunu'nu daha sonra ise Varlık Vergisi Kanunu'nu uygulamaya koymuştur. Bu kanunlar, her ne kadar iyi niyetle ülke ekonomisine katkı sunmak için yapılmış olsa da; kötü olan ülke ekonomisini daha da zor bir döneme sürüklemiştir. Olağanüstü vergilendirmeler olan bu uygulamalar toplumun her kesimine sirayet etmiş, ancak sosyal ve ekonomik hayatta tamir edilemez büyük hasarlara yol açmıştır. Özellikle bu kanunların uygulanma aşamasında azınlıklara ve onların mallarına yönelik olan sert yaklaşımlar en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Devlet, savaş ekonomisinin ülke genelinde yarattığı tahribatı ortadan kaldırmaya çalışmış ve kanunları uygulamaktan asla ödün vermemiştir.

Türkiye genelinde %74'lük tahsilât oranına ulaşan Varlık Vergisi uygulamasının, Diyarbakır'da %79'luk tahsilât oranına ulaşması, bu şehrin ülke genelinden daha başarılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca Diyarbakır'da birkaç gayrimüslim dışında vergi verenlerin ekseriyetinin Müslüman olması, bu verginin kamuoyunda sadece gayrimüslimlerden alınan bir vergi gibi gösterilmesi tezini de çürüten güzel bir örnek teşkil etmektedir. Tespitlerimize göre; Diyarbakır'dan çalışma kamplarına gönderilen bir mükellef olmadığı gibi, komisyonun belirlediği vergi miktarlarına itiraz edildiğine dair yerel basına bir haber de yansımamıştır.

KAYNAKÇA

- Aksanyar, N. ve Biçer, M. (2008). II. Dünya Savaşında çıkarılan varlık vergisinin türk basınında ve kamuoyunda yansımaları (11 Kasım 1942 – 15 Mart 1944). *Dumlupınar Üniversitesi SBD*, 21, 379-400.
- Akşam Gazetesi, No:8643, 12 Teşrinisani 1942.
- Arı, K.(1998), *Altıncı askeri tarih semineri bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, Genel Kurmay Başkanlığı Ankara, Genel Kurmay Basımevi.
- Arslan, G. (2014), *Şükrü Saraçoğlu'nun hayatı ve siyasi faaliyetleri (1886-1953)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Marmara Üniversitesi.

- Aşçı, Z. Ç. (2012). *İsmet İnönü döneminde uygulanan iç politikanın iktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara. Gazi Üniversitesi.
- Avcıoğlu, D. (1979). *Türkiye'nin düzeni (dün-bugün-yarın)*. Tekin Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1991). *İkinci dam*, Remzi Kitapevi.
- Bali, R.N. (1997), Çok partili demokrasi döneminde varlık vergisi üzerine tartışmalar, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 29(165), 47-60.
- Baş, H. (2006). *Varlık vergisi'nin türk siyasal yaşamına yansımaları (1942-1957)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kocaeli Üniversitesi.
- BCA, Kutu: 030-18, Yer: 100-110-17, Tarih: 07.01.1943.
- BCA, Kutu: 030-18, Yer: 101-10-19, Tarih: 20.01.1943.
- BCA, Kutu: 030-10, Yer: 85-560-19, Tarih: 17.03.1943.
- BCA, Kutu: 030-10, Yer: 135-971-24, Tarih: 06.12.1943.
- BCA, Kutu: 030-10, Yer: 86-569-8, Tarih: 24.01.1944.
- Berkes, N. (1997). *Unutulan yıllar*, İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (1993). *Türkiye iktisat tarihi (1908 – 1985)*, İstanbul Gerçek Yayınları.
- Coşar, N. (2003), *Varlık vergisi konusundaki yolsuzluk söylentileri*. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 1-27.
- Cumhuriyet Gazetesi, Sayı:6591, 24 Birinci kanun 1942
- Çetin, H. (2007), *İkinci dünya savaşı sürecinde Türkiye'nin sosyo-ekonomik durumu (1939-1945)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Uludağ Üniversitesi.
- Çiftçiöğlü, Ö. M. (2008), *1945-60 Döneminde şekillenen dünya konjonktüründe Türkiye ekonomisinin gelişme ve değişme eğilimleri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2115, 13 İkinci Teşrin 1942.
- Diyarbakır- İçkale Gazetesi, No:2116, 16 İkinci Teşrin 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2117, 18 İkinci Teşrin 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2119, 23 İkinci Teşrin 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2130,23 Birinci Kanun 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2131, 25 Birinci Kanun 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2132, 28 Birinci Kanun 1942.

Diyarbakır-İçkale Gazetesi, No:2146, 29 İkinci Kanun 1943.

Dokuyan, S. (2014), Savaş ekonomisi ve varlık vergisi üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 23-55.

Ekinci, N. (2002). *İnönü dönemi ve II. Dünya savaşı yılları, Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları.

Göçbak, S. (2013). *İkinci Dünya savaşının Türkiye'deki ekonomik uygulamalara etkileri (1939-1945)*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Gazi Üniversitesi

Güçlü, M. (1991), Varlık vergisi (11.11.1942-15.3.1944), *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(3), 96-109.

Güneş, G. (2002), *Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Yaşama Etkileri*. Türkler Ansiklopedisi, Cilt:17, Yeni Türkiye Yayınları.

Hiç, M. (2002), *Cumhuriyet döneminde Türkiye ekonomisi* Türkler, Cilt:17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

İkdam Gazetesi, Sayı:1235, 10 İkinci Kanun 1943.

İnan, A. A. (1989). *İzmir İktisat kongresi*. TTK Basımevi.

İnci, İ. (2012), İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de varlık vergisi uygulaması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 272-290.

Karabulut, K. (2005), 11 Teşrinisani 1942 tarihli varlık vergisine bir bakış, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 325-339.

- Karpat, K. (2010). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal kültürel ekonomik temeller*, Timaş Yayınları.
- Kayra, C. (2011), *Savaş Türkiye varlık vergisi*, Tarihçi Kitapevi.
- Keyder, Ç. (1999), *Türkiye’de devlet ve sınıflar*, İletişim Yayınları.
- Koçak, C., M., Tunçay, H., Özdemir, M. ve Katoğlu, A., Ödekan, K. B. (1995). *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cilt:4, Cem Yayınevi.
- Koçtürk, O. M. ve Gölalan, M. (2010), 1923-1950 Türkiye ekonomisinin yapısal analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 45(2), 48-65.
- Koraltürk, M. (2002). *Türkiye ekonomisi (1923-1960)*, *Türkler*, Cilt:17, Yeni Türkiye Yayınları.
- Lewis, B. (2011), *Modern Türkiye’nin doğuşu*, Arkadaş Yayınevi.
- Maviş, M. (2019), *IX. Dönem TBMM Diyarbakır Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1950-1954)*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Merih, T. (2006), *Soğuk savaş ve Türkiye 1945- 1960*, Ebabil Yayıncılık.
- Metintaş, M. Y. ve Kayıran, M. (2008), Refik Saydam Hükümetleri döneminde Türkiye’nin ekonomi politikası (1939-1942), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 155-184.
- Mutlu, S. (2007), 1930’lar Türkiye’inde devletçilik tartışmaları, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 31-52.
- Ökte, Faik (1951), *Varlık vergisi faciası*, Nebioğlu Yayınevi.
- Öztürk, İ. M. (2013), İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde olağanüstü ekonomik kararlar: Milli korunma kanunu ve varlık vergisi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 135-166
- Parasız, İ. (1998), *Türkiye ekonomisi 1923’ten günümüze iktisat ve istikrar politikaları*, Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Sofracı, İ. E. (2013), Tarihsel perspektiften varlık vergisi uygulamasına bir bakış, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, XV(1), 317-334.
- Şeker, K. (2011), Tek parti dönemi ekonomik politikaları ve özel teşebbüs yatırımlarına bir örnek: Nuri Demirağ tayyare atölyesi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(23), 129-143.

Tan Gazetesi, No:2599, 13 Son Teşrin 1942.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1941.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 5255, 12 Teşrinisani 1942.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:4417, 26 Kânunusani 1940.

Tekin, A. (2010), *Atatürk Sonrası Tek Partili Dönemde (1938 – 1945) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ekonomi Politikaları*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1942). VI. Dönem, C. 28, TBMM Matbaası,

Tokgöz, E. (1999), *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914 – 2004)*, İmaj Yayınevi.

Tufan, A. (1997), *Türkiye ekonomisi*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Turan, Ş. (1999), *Türk devrim tarihi*, Cilt:4, Bilgi Yayınevi.

Ulus Gazetesi, 11 Son Teşrin 1942.

Ulus Gazetesi, 17 Son Teşrin 1942.

Ulus Gazetesi, 22 Son Teşrin 1942.

Uyar, H. (2012), *Tek parti dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık.

Ünal, Y. (2009), “1940–1950 yılları arasında Türkiye’de fiyat artışları ve bu dönem ekonomisinin genel görünümü üzerine bir inceleme. *Tarih Okulu Dergisi*, 2009 (III), 69-107.

Vakit Gazetesi, Sayı:8925, 23 Birinci kanun 1942.

Varlı, A. (2012), Devletçilik politikalarının tarım kesimi üzerinde etkileri (1930 – 1940) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, 10(38), 113-124.

Vatan Gazetesi, Sayı:756, 13 İkinci Teşrin 1942.

Yalçın, O. (2012), Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(1), 313-354.

Yavuz, E. (2015), Milli korunma kanunu, varlık vergisi kanunu ve toprak mahsulleri vergisi kanunu tartışmaları: Erzincan uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, 161-180.

Yeşilyurt, Ş. (2016), Varlık vergisi hakkında bir değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27). 293-310.

Yeni Asır Gazetesi, No:11378, 14 Son Teşrin 1942.

Yeni Asır Gazetesi, No:11418, 27 İllkânun 1942.

Zürcher, E. J. (2000), *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1: 13 Kasım 1942 Tarihli Diyarbakır-İçkale Gazetesi

Kaynak: Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi

EK-2: 23 Aralık 1942 Tarihli Diyarbakır-İçkale Gazetesi

Kaynak: Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi